

УДК 347.2/3

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1291560>
С.О. СЛІПЧЕНКО,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
м. Харків, Україна; e-mail: sviats66@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8891-7152>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ БЕЗГОТІВКОВИХ ГРОШЕЙ

S.O. SLIPCHENKO,

Professor, Chair of Civil Law Disciplines, Kharkiv National University of Internal Affairs,
Doctor of Law, (Full) Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: sviats66@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8891-7152>

CIVIL-LEGAL REGIME OF NON-CASH MONEY

Постановка проблеми

У теорії цивільного права точиться давня дискусія щодо цивільно-правового режиму безготівкових грошей. Існують декілька різних точок зору. Одна із них полягає в тому, що це не що інше, як право вимоги, адресоване до банку. Представники іншої обґрунтовують існування речового права власності на безготівкові грошові кошти, що належать клієнту (особі, на ім'я якої відкрито рахунок). Деякі дослідники вважають, що безготівкових грошей взагалі не існує, а мова має йти лише про розрахунки в безготівковій формі. Існує також точка зору, за якою безготівкові гроші – це інформація, зміст якої складають безумовні обов'язки банку емітента [1]. В юридичній літературі наводяться й інші думки щодо цивільно-правового режиму наведеного об'єкта [2, 3]. У свою чергу, відсутність одностайності в теорії права ускладнює можливість чіткого формулювання змісту норми права, покликаної регулювати відносини щодо вказаного блага. Як відомо, текст нормативного акту має бути чітким і зрозумілим не лише юристам і фахівцям у сфері предметного регулювання, а й широким верствам суспільства. Це створює умови для однакового застосування одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, спрощує правореалізацію.

Існування вказаної проблеми може бути проілюстрована прикладами різного розуміння судами категорії безготівкові гроші у ході правозастосування. Так, при винесенні рішення по справам щодо викрадення у фізичних осіб банківських карток та зняття за їх допомогою через

банкомат грошей, деякі суди виходили з того, що з банківського рахунку, який відкрито на ім'я потерпілої особи таємно викрадали належні їй гроші [4], що мало місце «відкрите викрадення банківської картки та зняття з неї грошей належних потерпілому» [5–8]. Отже, якщо врахувати, що предметом злочинного посягання, при крадіжці, є предмети матеріального світу, то стає очевидним, що суди, при винесенні рішення, розглядали безготівкові гроші як речі. Подібні погляди були підтримані й у юридичній літературі [9–11].

У той же час, Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, розглядаючи справу № 6-19716св14, вказала іншу правову позицію [12]. Було встановлено, що з карткового рахунку невідомою особою не санкціоновано були зняті грошові кошти. Тому саме банк зобов'язаний нести збитки від таких дій. В нього викрали готівкові гроші. Подібна позиція була вказана і в результаті розгляду, в порядку перегляду ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, справу (№ 6-71цс15 від 13.05.2015 року) за позовом особи, у якої було знято кошти «з платіжної картки... в Королівстві Таїланд, тоді як позивач в цей час знаходився в межах України» [13]. У даному випадку суди виходили з того, що безготівкові гроші не є речами, а тому не можуть розглядатися предметом злочинного посягання при крадіжці.

Очевидно, що невизначеність правового режиму безготівкових грошей призвела до різного

застосування судами одних і тих самих норм матеріального права. А це аж ніяк не сприяє стабільності цивільного обороту України. Більше того, вбачається, що саме невизначеність правового режиму безготівкових грошей створюють умови зростання кількості певних видів злочинів. Так, у 2016 році сума викрадених з «банківських карток» грошей склала близько 340 мільйонів гривень [14], а за серпень-вересень 2017 року в українців викрадено більше 200 мільйонів гривень [15]. Тенденція загрозлива. Тому мета статті полягає у з'ясуванні цивільно-правового режиму безготівкових грошей. І першим кроком на шляху досягнення поставленої мети є визначення поняття безготівкових грошей, як об'єкта цивільних прав.

Для досягнення поставленої мети застосуємо правила мовного тлумачення, з якого, як загальноновизнано в юридичній літературі, необхідно розпочинати дослідження змісту будь-якого поняття. У загальному вигляді ці правила можна сформулювати таким чином: лише якщо в законі чи праві не визначено тим чи іншим способом значення дефініцій, використаних у законі, тільки тоді їм надається те значення, яке вони мають у спеціальній галузі знань чи повсякденній літературній мові.

Поняття безготівкових грошей

Необхідно зазначити, що законодавство України не закріплює прямого легального визначення безготівкових грошей. Воно розкривається фінансистами та економістами, які найчастіше розуміють під ними фінанси, розташовані на банківських рахунках, закріплені за фізичними або юридичними особами [16]. Це гроші, які банківська система переводить з готівкових у безготівкові або навпаки [17].

Наведені поняття хоч і формують лише загальне уявлення про безготівкові гроші, але дозволяють виокремити їх певні ознаки. По-перше, поруч із готівкою, це одна із форм існування грошей (фінансів). По-друге, вони здатні трансформуватися¹ у готівкові гроші і навпаки, тобто, змінювати свою форму. По-третє, вказана трансформація відбувається лише за допомогою банківської системи. По-четверте, безготівкові гроші розташовані на банківських рахунках, закріплені за фізичними або юридичними особами.

¹ Слово «трансформація» використано як умовне позначення зміни, заміни одного блага на інше. У даному випадку воно не повинно розумітися, як фізична видозміна, модифікація, переробка, перетворення об'єкта.

У свою чергу, застосування системного методу тлумачення норм чинного законодавства України дозволяє уточнити уявлення про безготівкові гроші. Так, на підставі аналізу законодавства України можна дійти висновку, що поняття безготівкових грошей розкривається через поняття грошей, а останнє – через поняття «кошти». Під останніми, відповідно до абз.25 ч.5 ст.2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [18], необхідно розуміти гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент. Отже, кошти – це або гроші, або еквівалент грошей. Наведене дозволяє сформулювати поняття грошових коштів, яке часто використовується законодавцем і є родовим щодо безготівкових грошових коштів. Так, якщо кошти – це або гроші, або еквівалент грошей (не гроші, у точному розумінні цього слова), то справедливим є твердження, що грошові кошти – це лише гроші. Підтвердження зробленого висновку знаходимо й у ст.192, ст.1046 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), де терміни «гроші» та «грошові кошти» використані як тотожні. А зважаючи на те, що кошти, відповідно до ст.3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [19], можуть існувати або у готівковій, або у безготівковій формах, то і грошовим коштам (грошам) ці форми є характерними. Таким чином, відповідно до чинного законодавства України безготівкові гроші – це гроші (грошові кошти).

Безготівкові гроші, як об'єкт цивільного права

У ст.177 ЦК України гроші розглядаються як різновид речей і при цьому не зазначено, що речами є лише готівкові гроші. Це дало можливість деяким дослідникам стверджувати, що безготівкові гроші також є речами [3]. Разом із тим, дослідження змісту ст.3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», який є спеціальним нормативним актом відносно ЦК України, дає можливість дійти висновку, що вирази «готівкова форма» та «безготівкова форма» використані у ній законодавцем для позначення двох альтернативних форм існування грошей. Принаймні, на це вказує розділовий сполучник «або», який поєднує такі два однорідні члени речення, як «готівковій» і «безготівковій». Подібного висновку доходимо, звертаючись і до правил застосування «або» в логіці. Для останньої «або» – це мовний вираз логічної операції, що виражає альтернативність категорій (понять, явищ). Інакше кажучи, законодавець поділив усі форми існування грошей на дві взаємовиключні групи. Вони можуть бути або готівкові, або безготівкові.

Правовий режим безготівкових грошей

Застосовуючи до понять «готівкові гроші» та «безготівкові гроші» правило дихотомії, доходимо висновку, що якщо готівкові гроші традиційно визнаються речами [1], то безготівкові гроші – це не речі. Наведений умовивід може бути додатково підтверджений наступним чином.

1. Готівкові грошові кошти, які існують у вигляді банкнот і монет, дійсно мають всі ознаки речей. Вони є предметами зовнішнього по відношенню до людини матеріального світу, здатні задовольняти потреби суб'єктів, доступні до володіння. Як речі, вони здебільшого характеризуються родовими ознаками [20] та є замінними. Таке їх розуміння відображено й у законодавстві України. Так, у ст.1046 ЦК України вирази «грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками», «передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками» вказують на те, що у наведеній нормі грошові кошти (гроші) віднесені до речей, визначених родовими ознаками. Адже використані в ній вирази «або інші речі», «або інших речей» є узагальнюючими.

2. При передачі речей, визначених родовими ознаками, до яких належать готівкові гроші, до набувача переходить і право власності на них. Такий підхід є не тільки загально визнаним у теорії цивільного права, а й відображений у законодавстві України. Так, у ст.1046 ЦК України вирази «передає у власність другій стороні», «повернути... таку ж суму грошових коштів», вказують на перехід до набувача права власності на передані йому готівкові гроші. Подібний підхід міститься і в ч.1 ст.1057, ст.1058 ЦК України та відображений у судовій практиці [21].

Отже, при передачі банку готівкових грошей (речей, визначених родовими ознаками) до нього переходить і право власності на них.

3. Виникнення в отримувача готівкових грошей (у банка) права власності на них одночасно припиняє таке право у особи, яка їх передала. Адже, лише фактично володіючи банкнотами або монетами можна мати їх на праві власності [20]. Разом із тим, якщо передача не була пов'язана з договором дарування (пожертви), то в особи, яка передала банку готівкові гроші (у клієнта), в результаті такого відчуження, виникає майнове право вимоги [22–24]. Власне, перехід права власності на готівкові гроші від клієнта до банка та виникнення у клієнта правової вимоги до банка і є трансформацією готівкової форми в безготівкову. Так, відповідно до законодавства України, за договорами банківського рахунку або банківського вкладу (депозиту) у клієнта

виникає право вимагати від банка: приймати, зараховувати, виконувати розпорядження про перерахування і видачу відповідних сум, проведення інших операцій за рахунком, виплачувати проценти тощо. Цьому праву майнової вимоги кореспондують відповідні обов'язки банка. Висловлюючись мовою економістів (фінансистів), у обох сторін баланс не змінюється. У однієї особи припиняється право власності на передані нею готівкові кошти (пасив), але виникає право вимоги (актив), в межах суми переданих грошей. У іншій особі виникає право власності на отримані гроші (актив), але виникає обов'язок, борг (пасив).

Таким чином, передача банку готівки за договором банківського рахунку трансформує її для клієнта у правову вимогу (безготівкові гроші). І навпаки, передача банком клієнту готівкових грошей тягне за собою перехід до останнього права власності на них, та припинення правової вимоги, тобто, відбувається трансформація безготівкових грошей у готівкові.

4. Відомо, що суб'єктивне право є ідеальною категорією [25]. Його ідеальність означає, що воно є нематеріальним [26]. У свою чергу, якщо право (правова вимога) нематеріальне, а безготівкові гроші є правовою вимогою, то і вони є нематеріальними, тобто, не є предметами матеріального світу і не можуть бути віднесені до таких об'єктів, як речі. А той факт, що у ст.ст.177, 1046, 1057 ЦК України гроші розглядаються як різновид речей, свідчить, що мова йде лише про готівкові гроші.

Таким чином, безготівкові гроші – це об'єкти цивільних прав, які, поруч з готівкою, є однією із форм грошей. Вони здатні вільно трансформуватися у готівкові гроші. Така трансформація відбувається за допомогою банківської системи. На відміну від готівкових грошей безготівкові не є речами, не мають фізичної субстанції, нематеріальні. Вони становлять майнові вимоги до банка та кореспондуючі їм обов'язки перед клієнтом. При цьому, необхідно акцентувати увагу, що безготівкові гроші, це не будь-які грошові зобов'язання, не будь-яка грошова вимога, адресована до будь-якого учасника цивільних відносин, а лише та, яка, за допомогою банківської системи, виникла в результаті трансформації готівкових грошей. У свою чергу, якщо безготівкові гроші нематеріальні, не входять до поняття речей, то на них не може виникнути і таке речове право, як право власності. Тому погоджуємось із позицією В.А. Белова, що безготівкових грошей як об'єктів права власності не тільки не

існує, а й не може існувати взагалі [23]. Але необхідно наголосити, що безготівкових грошей не існує та не може існувати лише як об'єкта права власності.

Зроблені висновки дозволяють лише частково погодитись і з тією думкою, що безготівкових грошей взагалі не існує, а мова має йти про розрахунки в безготівковій формі [27]. Дійсно у такій формі розрахунків гроші, у вигляді банкнот та монет, не використовуються. Але розрахунки – це зазвичай грошові відносини в яких одна сторона надає іншій гроші, які існують у формі, передбаченій законодавством. Отже грошові розрахунки без грошей існувати не можуть [28]. Коли мова йде про розрахунки у безготівковій формі, то акцентується увага на тому, як розрахунки відбуваються, а не чим розраховуються. Якщо ж змістити увагу на тому чим саме здійснюється розрахунок при тій чи іншій формі, то стає очевидним, що при розрахунках у безготівковій формі – це безготівкові гроші; при розрахунках у готівковій формі – готівка; при розрахунках у товарній формі – товар.

Відмінні ознаки безготівкових грошей

Досить спірною виглядає і позиція тих вчених, які вважають, що безготівкові гроші – це інформація, яка існує у вигляді записів на рахунках банку [29, 30]. Дійсно, записи на рахунках містять у собі відомості про належність та вартість правової вимоги клієнта до банку, яка виражена у грошовій сумі, про дії (розрахунки) вчинені в межах цієї суми тощо. Але інформація і безготівкові гроші – це різні об'єкти. І рух одного з них зовсім не свідчить, про динаміку іншого. Наприклад, отримання клієнтом інформації про стан свого рахунку через банкомат зовсім не свідчить, що він отримує гроші. Надання банком задокументованої інформації про стан банківського рахунку, видах та призначенні платежів тощо, також не свідчить, що разом із інформацією надаються і безготівкові гроші.

Відмінність між такими об'єктами цивільного права, як інформація, що існує у вигляді записів на рахунках, та безготівкові гроші проявляється і при неплатоспроможності банку. Така інформація є як у платоспроможного, так і неплатоспроможного банку. Разом з тим, неплатоспроможність вказує на нездатність виконати грошові вимоги у зв'язку з відсутністю грошей. Отже, маємо ситуацію, коли інформація, яка існує у формі записів на рахунках банку є, а безготівкових грошей немає.

Суперечливість позиції щодо ототожнення двох об'єктів не зникає й у результаті намагань

розкрити зміст інформації через безумовні обов'язки банку [30]. Адже відомо, що зміст інформації складають не зобов'язання (права та обов'язки), а відомості про щось. Наприклад, відомості про безумовні зобов'язання. Зобов'язання, як правова категорія, не може становити зміст не правової категорії – інформації. Обов'язки банку та правові вимоги, складають зміст такої правової категорії, як зобов'язання.

Сформульоване розуміння безготівкових грошей дозволяє критично поставитися до змісту ст.3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» де зазначено, що вони існують у формі записів на рахунках у банківських установах. Подібне зазначення потребує уточнення, адже зрозуміло, що не самі по собі записи на рахунках є грошима. За своєю суттю банківський рахунок є методом (інструментом) обліку наявності, виду (національна або іноземна валюта), руху грошових коштів і способом контролю виконання перед клієнтом із сторони банку своїх договірних зобов'язань [31]. Це бухгалтерський документ, облікова одиниця, яка використовується з метою врахування прав грошової вимоги клієнта до банку, що виникають з відповідного договору, а також для обліку виконання банківських операцій, здійснюваних відповідно до виду рахунку [32]. Отже, банківський рахунок – це метод (інструмент) обліку, спосіб контролю, бухгалтерський документ, облікова одиниця, а записи на таких рахунках є лише елементом обліку чи контролю, способом фіксації. Очевидно, що гроші – це те, що обліковується на рахунку, а не сам запис (рахунок). Цей висновок дозволяє поставити під сумнів твердження законодавця, що кошти, в т.ч. і гроші можуть існувати у формі записів на рахунках у банківських установах. Адже, як уже зазначалося, у формі записів на рахунках у банках відбувається облік чи контроль коштів, спосіб їх фіксації.

Зроблене уточнення дозволяє розмежувати такі поняття як «безготівкові гроші» та «записи на рахунках у банках». Перші є формою грошей. Другі – формою обліку (фіксації) грошей. Перші – є засобом платежу, другі – засобом контролю, бухгалтерським документом. Тому твердження, що безготівкові гроші існують у формі записів, можна розглядати лише як умовне. Адже прикметник «безготівкові» і вказує на форму грошей, які обліковуються через таку форму обліку, як запис на рахунку у банківській установі. У протилежному випадку наведене твердження потрібно було б розуміти наступним чином: безготівкова форма грошей існує у формі запису...

Отже, отримуємо твердження, що форма існує у формі. А коли щось визначається або доводиться через саме себе, то це свідчить про наявність у такому визначенні логічної помилки.

Розмежування понять «безготівкові гроші» та «записи на рахунках у банках» дозволяє уточнити і позицію фінансистів та економістів щодо того, що безготівкові гроші – це такі фінанси, які розташовані на банківських рахунках [16]. На банківських рахунках нічого не розташовується, оскільки це лише метод (інструмент) обліку, спосіб контролю, бухгалтерський документ. Вони тільки відображають наявність певного майна, подібно до того, як внутрішня бухгалтерія відображає майновий стан будь-якої юридичної особи. До речі, останній аргумент ставить під сумнів і позицію тих судів, які, при винесенні своїх рішень, виходили з того, що з банківського рахунку, який відкрито на ім'я потерпілої особи, викрадали гроші [4]. Не можна викрасти гроші звідти (з рахунку, з бухгалтерського документа) де їх немає. Адже на рахунках знаходяться не гроші, як такі, а відбувається лише їх фіксація, запис, облік.

Наведене дозволяє сформулювати загальнозаперечне судження, суть якого полягає в тому, що безготівкові гроші це не записи на рахунках у банківських установах і вони не знаходяться на банківських рахунках, а лише обліковуються на них у формі записів.

З огляду на вищевказане, сумнівною виглядає і та точка зору, за якою з банківського рахунку потерпілої особи викрадаються належні їй гроші [4–8]. Адже вона базується на тому, що клієнт залишається власником готівкових грошей, які були внесені на рахунок до банківської установи. Разом із тим, як уже зазначалося, власником готівкових грошей переданих банку за договором банківського рахунку, є останній. Клієнту належить юридично забезпечена можливість вимагати від банку, що обслуговує рахунок, або видачі готівки, або вчинення дій (розрахунків) в межах певної суми [23].

Навіть якщо припустити, що клієнт залишається власником готівки, переданої ним банку за договором банківського рахунку, то виходить, що сам факт передачі збільшує суму грошей, належних клієнту, у двічі. Адже готівка залиша-

ється у його власності, але він набуває на таку ж суму і безготівкові гроші. Разом із тим, подібна ситуація виглядає абсурдною. Саме ж поняття «грошова сума» – також визначає ідеальне явище, яке не належить до світу речей [33, 34]. Воно є обліковим, розрахунковим явищем [23]. А тому також не може розглядатися як об'єкт права власності [35].

Висновки

Наведене дозволяє визначити цивільно-правовий режим безготівкових грошей. При цьому, під цивільно-правовим режимом розуміється сукупність нормативних (імперативних та диспозитивних) приписів щодо можливості чи неможливості вчинення з такими об'єктами певних дій, які створюють юридичні наслідки. Він, як вказує Аста Якуйти-Сангайлієн (Asta Jakutyte-Sungaillienė), окреслює поведінку учасників правовідносин щодо відповідних матеріальних і нематеріальних благ [36]. Стосовно безготівкових грошей – це правові вимоги клієнта та кореспондуючі правам обов'язки, які фіксуються та обліковуються шляхом записів на рахунках у банках. Вони є однією із форм грошей і здатні вільно трансформуватися у готівкові гроші і навпаки. На відміну від готівкових грошей, як зазначають Генрі Е. Сміт (Henry E. Smith) та Роберт Д. Коотер (Robert D. Cooter), безготівкові не є речами [37, 38]. На них не може виникнути право власності. Право власності на готівкові гроші виникає у банка з моменту їх отримання останнім.

Безготівкові грошові кошти не можуть ототожнюватися із записами на банківських рахунках. Такі записи становлять собою лише спосіб обліку, контролю безготівкових грошей, зміст бухгалтерського документа. Його облікові одиниці вимірюються грошовими сумами та фіксуються у формі записів на рахунках банківських установ. Саме ж поняття «грошова сума» визначає ідеальне, розрахункове явище, тому також не може розглядатися у якості об'єкта права власності.

Наведене вказує на необхідність проведення подальших наукових досліджень поняття та правового режиму безготівкових грошей, особливостей їх цивільного обороту та кваліфікації дій щодо них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : моногр. / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Х. : Право, 2015. 720 с.
2. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія. Х. : Право, 2006. 544 с.
3. Шимон С. І. Безготівкові гроші як об'єкти цивільних прав (замітки до наукової дискусії). *Юридична Україна*. 2015. № 7–8. С. 47–51.

4. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 08.12.2009 (рішення № 8902500). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8902500>.
5. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.06.2016 (рішення № 58300791). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58300791>.
6. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09.08.2016 (рішення № 59733265). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59733265>.
7. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.11.2016 (рішення № 62588206). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62588206>.
8. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 31.01.2013 (рішення № 29792186). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29792186>.
9. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації шахрайства. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю* : матеріали Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф. Івано-Франківськ, 2014. – С. 21–32.
10. Клочко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 68–71.
11. Горбунова Л. В. Вопросы квалификации хищений с использованием банковских карт. *Марийский юридический вестник*. 2016. № 1 (16). С. 45–47.
12. Ухвала Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 08.10.2014 (рішення № 40929906). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40929906>.
13. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 13.05.2015 (рішення № 44268905). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44268905>.
14. Обережно, шахраї: з банківських карток українців зняли мільйони гривень. *Сьогодні*. 03.02.2017. URL: <http://ukr.segodnya.ua/economics/finance/ostorozhno-moshenniki-s-bankovskih-kart-ukraincev-uveli-milliony-griven-794497.html>.
15. Рябуха А. Новая схема мошенничества. Под ударом клиенты ПриватБанка. И не только. URL: <https://minfin.com.ua/2017/11/16/30965613>.
16. Безготівкові гроші – це що таке, і як вони працюють? URL: <http://hair2014.ru/bezgotivkovi-groshi-tse-shho-take-i-yak-vony-pratsyuyut/>.
17. Безналичные деньги. URL: <http://bankspravka.ru/bankovskiy-slovar/beznalichnyie-dengi.html>.
18. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000. № 2121–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.
19. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.
20. Даниленко О. В. Правовий режим грошей як об'єктів цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2017. 19 с.
21. Постанова Судових палат у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 06.04.2016. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B).
22. Нам К. Правовая природа договора банковского счета. *Хозяйство и право*. 1996. № 7. С. 107–110.
23. Белов В. А. Денежные обязательства. М. : ЮрИнфоР, 2001. 237 с.
24. Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика. М. : Юридический центр Пресс, 2002. 568 с.
25. Тюттін В. С. Проблема ідеального: методологічний аспект. *Питання філософії*. 1987. № 9. С. 42–49.
26. Карпичков В. О. Правова реальність як вияв цінності права: підходи до характеристики. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 191–194.
27. Витрянский В. Ответственность банков по договору банковского счета. *Закон*. 1997. № 1. С. 21–24.
28. Money supply and its structure // New Inspire. URL: <http://s.newinspire.ru/lectures-in-microeconomics/money-supply-and-its-structure>.
29. Потяркин Д. Безналичные деньги – имущество? *Хозяйство и право*. 1997. № 3. С. 45–50.
30. Тараканов С. Информационная природа безналичных денег. *Хозяйство и право*. 1998. № 9. С. 68.
31. Банковский счет: определение, структура и виды. URL: <http://schetavbanke.com/schet-v-banke/informaciya/bankovskij-schet.html>.
32. Банковский счет. URL: <http://discovered.com.ua/glossary/bankovskij-schet/>.
33. Non-cash payments: getting rid of paper money // Baker tilly. URL: <http://www.bakertilly.ua/en/news/id1120>.

34. Sokolova Svetlana. Unusual non-cash money. URL: <https://www.sb.by/articles/unusual-non-cash-money.html>.
35. Гражданское право: учебник: в 2 т. / отв. ред. Е. А. Суханов. М. : Издательство БЕК, 2002. Т. 1. 384 с.
36. Asta Jakutytė-Sungailienė. The system of objects of civil rights: problem of concepts. *Jurisprudencija*. 2012. 19(1). P. 143–157. URL: https://www.mruni.eu/upload/iblock/753/8_Jakutyte-Sungailiene.pdf.
37. Smith, Henry E., *The Economics of Property Law* (June 22, 2017). *The Oxford Handbook of Law and Economics*, Oxford University Press (2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2991272>.
38. Robert D. Cooter. "Organization as Property: Economic Analysis of Property Law Applied to Privatization". *The Emergence of Market Economies in Eastern Europe* (1992). Available at: http://works.bepress.com/robert_cooter/116.

REFERENCES

1. Spasibo-Fateyeva, I. V., Krat, V. I., & Pecheny, O. P. et al. ; Spasibo-Fateyeva, I. V. (Red.). (2015). *Khar'kovskaya tsivilisticheskaya shkola: ob'yekty grazhdanskikh prav : monogr.* [Kharkov Civil School: objects of civil rights: monogr.]. Kharkiv: Pravo (in Russ.).
2. Yarots'ky, V. L. (2006). *Tsinni papery v mekhanizmi pravovoho rehulyuvannya maynovykh vidnosyn (osnovy instrumental'noyi kontseptsii): monohr.* [Securities in the mechanism of legal regulation of property relations (the basis of the instrumental concept): monogr.]. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
3. Shymon, S. I. (2015). Bez-hotivkovi hroshi yak ob'yekty tsyvil'nykh prav (zamytky do naukovoyi dyskusiyi) [Non-cash money as objects of civil rights (notes to scientific discussion)]. *Yurydychna Ukrayina*, (7–8). 47–51 (in Ukr.).
4. *Ukhvala Kolehiyi suddiv Sudovoyi palaty u kryminal'nykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 08.12.2009 (rishennya No 8902500)* [The decision of the College of Judges of the Chamber of Criminal Cases of the Supreme Court of Ukraine dated December 8, 2009 (decision No. 8902500)]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8902500> (in Ukr.).
5. *Ukhvala Kolehiyi suddiv Sudovoyi palaty u kryminal'nykh spravakh Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz'hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 07.06.2016 (rishennya No 58300791)* [Decision of the College of Judges of the Chamber of Criminal Cases in the criminal cases of the High Specialized Court of Ukraine for the Examination of Civil and Criminal Cases dated 07/06/2016 (decision No. 58300791)]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58300791> (in Ukr.).
6. *Ukhvala Kolehiyi suddiv Sudovoyi palaty u kryminal'nykh spravakh Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz'hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 09.08.2016 (rishennya No 59733265)* [The decision of the College of Judges of the Chamber of Criminal Cases in the criminal cases of the High Specialized Court of Ukraine for the Examination of Civil and Criminal Cases dated August 9, 2016 (decision No. 59733265)]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59733265> (in Ukr.).
7. *Ukhvala Kolehiyi suddiv Sudovoyi palaty u kryminal'nykh spravakh Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz'hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 01.11.2016 (rishennya No 62588206)* [The decision of the College of Judges of the Chamber of Criminal Cases in the criminal cases of the High Specialized Court of Ukraine for the consideration of civil and criminal cases dated January 1, 2016 (decision No. 62588206)]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62588206> (in Ukr.).
8. *Postanova Sudovoyi palaty u kryminal'nykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 31.01.2013 (rishennya No 29792186)* [Resolution of the Chamber of Criminal Cases of the Supreme Court of Ukraine dated January 31, 2013 (decision No. 29792186)]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29792186> (in Ukr.).
9. Dudorov, O. O. (2014). Problemy kvalifikatsiyi shakhraystva [Problems of Fraud Skills. Policy in the field of crime control]. *Polityka v sferi borot'by zi zlochynnisty: materialy Mizhnarodnoyi nauk.-prakt. Internet-konf. Ivano-Frankivs'k* (s. 21–32) (in Ukr.).
10. Klochko, A. M. (2014). Zlochyny u sferi bankivs'koyi diyal'nosti [Crimes in banking]. *Pravovyy visnyk Ukrayins'koyi akademiyi bankivs'koyi spravi*, 1(10). 68–71 (in Ukr.).
11. Gorbunova, L. V. (2016). Voprosy kvalifikatsii khishcheniy s ispol'zovaniyem bankovskikh kart [Questions of theft qualification using bank cards]. *Mariyskiy yuridicheskiy vestnik*, 1(16). 45–47 (in Ukr.).
12. *Ukhvala Kolehiyi suddiv sudovoyi palaty u tsyvil'nykh spravakh Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrayiny z roz'hlyadu tsyvil'nykh i kryminal'nykh sprav vid 08.10.2014 (rishennya No 40929906)* [Decision of the College of Judges of the Chamber of Civil Cases of the Highest Specialized Court of Ukraine for the Examination of Civil and Criminal Cases dated 08.10.2014 (Decision No. 40929906)]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40929906> (in Ukr.).
13. *Postanova Sudovoyi palaty u tsyvil'nykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 13.05.2015 (rishennya No 44268905)* [Resolution of the Chamber of Civil Cases of the Supreme Court of Ukraine dated

- May 13, 2015 (decision No. 44268905)]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44268905> (in Ukr.).
14. Oberezhno, shakhrayi: z bankivs'kykh kartok ukrayintsiv znyaly mil'yony hryven' [Careful, crooks: millions of Ukrainian hryvnias were withdrawn from Ukrainian bank cards]. *S'ohodni*. 03.02.2017. Retrieved from: <http://ukr.segodnya.ua/economics/finance/ostorozhno-moshenniki-s-bankovskih-kart-ukraincev-uveli-milliony-griven-794497.html> (in Ukr.).
 15. Ryabukha, A. *Novaya skhema moshennichestva. Pod udarom kliyenty PrivatBanka. I ne tol'ko* [New scheme of fraud. PrivatBank's clients are under attack. And not only]. Retrieved from: <https://minfin.com.ua/2017/11/16/30965613> (in Russ.).
 16. *Bez-hotivkovi hroshi – tse shcho take, i yak vony pratsyuyut?* [Non-cash money is what, and how do they work?]. Retrieved from: <http://hair2014.ru/bezgotivkovi-groshi-tse-shho-take-i-yak-vony-pratsyuyut> (in Ukr.).
 17. *Beznalichnyye den'gi* [Non-cash money]. Retrieved from: <http://bankspravka.ru/bankovskiy-slovar/beznalichnyie-dengi.html> (in Russ.).
 18. Pro banky i bankivs'ku diyal'nist' [About banks and banking]. *Zakon Ukrayiny* (07.12.2000 No 2121–3). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2001. (5–6). 30 (in Ukr.).
 19. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukrayini [About payment systems and transfer of funds in Ukraine]. *Zakon Ukrayiny* (05.04.2001 No 2346–3). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (29). 137 (in Ukr.).
 20. Danylenko, O. V. (2017). *Pravovyy rezhym hroshey yak ob'yektiv tsyvil'nykh prav* [Legal regime of money as objects of civil rights]. Kandydats'ka dysertatsiya thesis (12.00.03). Kharkiv (in Ukr.).
 21. *Postanova Sudovykh palat u tsyvil'nykh ta hospodars'kykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 06.04.2016* [Resolution of the Chambers of Civil and Commercial Cases of the Supreme Court of Ukraine of 06.04.2016]. Retrieved from: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/395E8278AA315356C2257F8F00431B6B) (in Ukr.).
 22. Nam, K. (1996). Pravovaya priroda dogovora bankovskogo scheta [The legal nature of the bank account agreement]. *Khozyaystvo i pravo*, (7). 107–110 (in Russ.).
 23. Belov, V. A. (2001). *Denezhnyye obyazatel'stva* [Monetary obligations]. Moskva: YurInfoR (in Russ.).
 24. Lapach, V. A. (2002). *Sistema ob'yektov grazhdanskikh prav: teoriya i sudebnaya praktika* [A system of objects of civil rights: theory and jurisprudence]. Moskva: Yuridicheskiy tsentr Press (in Russ.).
 25. Tyukhtin V. S. (1987). Problema ideal'noho: metodolohichnyy aspekt [The problem of the ideal: the methodological aspect]. *Pytannya filosofiyi*, (9). 42–49 (in Ukr.).
 26. Karpichkov, V. O. (2012). Pravova real'nist' yak vyjav tsinnosti prava: pidkhody do kharakterystyky [Legal reality as a manifestation of the value of law: approaches to the characteristics]. *Al'manakh prava*, (3). 191–194 (in Ukr.).
 27. Vitryanskiy, V. (1997). Otvetstvennost' bankov po dogovoru bankovskogo scheta [Responsibility of banks under a bank account agreement]. *Zakon*, (1). 21–24 (in Russ.).
 28. Money supply and its structure. *New Inspire*. Retrieved from: <http://s.newinspire.ru/lectures-in-microeconomics/money-supply-and-its-structure> (in Eng.).
 29. Potyarkin, D. (1997). Beznalichnyye den'gi – imushchestvo? [Non-cash money - property?]. *Khozyaystvo i pravo*, (3). 45–50 (in Russ.).
 30. Tarakanov, S. (1998). Informatsionnaya priroda beznalichnykh deneg [Information nature of non-cash money]. *Khozyaystvo i pravo*, (9). 68 (in Russ.).
 31. *Bankovskiy schet: opredeleniye, struktura i vidy* [Bank account: definition, structure and types]. Retrieved from: <http://schetavbanke.com/schet-v-banke/informaciya/bankovskij-schet.html> (in Russ.).
 32. *Bankovskiy schet* [Bank account]. URL: <http://discovered.com.ua/glossary/bankovskij-schet> (in Russ.).
 33. Non-cash payments: getting rid of paper money []. *Baker tilly*. Retrieved from: <http://www.bakertilly.ua/en/news/id1120> (in Eng.).
 34. Sokolova, S. Unusual non-cash money. Retrieved from: <https://www.sb.by/articles/unusual-non-cash-money.html> (in Eng.).
 35. Sukhanov, Ye. A. (Red.). (2002). *Grazhdanskoye pravo: uchebnik* [Civil law: a textbook]. v 2 t. Moskva: Izdatel'stvo BEK, T. 1 (in Russ.).
 36. Asta Jakutyte-Sungailiene. (2012). The system of objects of civil rights: problem of concepts. *Jurisprudencija*. 19(1). 143–157. Retrieved from: https://www.mruni.eu/upload/iblock/753/8_Jakutyte-Sungailiene.pdf (in Eng.).
 37. Smith, Henry E. (2017). The Economics of Property Law (June 22, 2017). The Oxford Handbook of Law and Economics, Oxford University Press Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2991272> (in Eng.).
 38. Cooter, Robert D. (1992). Organization as Property: Economic Analysis of Property Law Applied to Privatization. *The Emergence of Market Economies in Eastern Europe*. Retrieved from: http://works.bepress.com/robert_cooter/116 (in Eng.).

Надійшла 20.02.2018

**Сліпченко С. О. Цивільно-правовий режим безготівкових грошей. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 2. С. 133–141. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_2_18.pdf
DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1291560>**

Розглянуті наукові теорії безготівкових грошей, проаналізовано чинне законодавство України, що встановлює їх певний правовий режим та судова практика. Встановлено, що безготівкові гроші – це правові вимоги та кореспондуючі їм обов'язки, які фіксуються та обліковуються шляхом записів на банківських рахунках. Вони не є речами, а тому на них не може розповсюджуватися режим права власності. Не можуть вони ототожнюватися й із записами на банківських рахунках. Такі записи становлять собою лише спосіб обліку. Поняття ж «грошова сума» визначає ідеальне, розрахункове явище, тому також не може розглядатися у якості об'єкта права власності. Показано, яке практичне значення має подібне розуміння правового режиму не тільки для цивільного права, а й для інших галузей.

Ключові слова: гроші; грошові кошти; безготівкові гроші; об'єкти цивільних прав; правовий режим; майно; майнові права

Сліпченко С.А. Гражданско-правовой режим безналичных денег

Рассмотрены научные теории денег, проанализировано действующее законодательство Украины, которое устанавливает для них определенный правовой режим и судебная практика. Установлено, безналичные деньги – это правовые требования и корреспондирующие им обязанности, которые фиксируются и учитываются путем записей на банковских счетах. Они не являются вещами, а потому на них не может распространяться режим права собственности. Не могут они отождествляться и с записями на банковских счетах. Такие записи составляют собой лишь способ учета. Понятие же «денежная сумма» определяет идеальное, расчетное явление, поэтому также не может рассматриваться в качестве объекта права собственности. Показано, какое практическое значение имеет подобное понимание правового режима не только для гражданского права, а и для иных отраслей права.

Ключевые слова: деньги; денежные средства; безналичные деньги; объекты гражданских прав; правовой режим; имущество; имущественные права

Slipchenko S.O. The Civil-legal Regime of Cashless Money

The absence in the theory of the right of unanimity of views on the legal regime of non-cash money makes it difficult to clearly formulate the content of the rule of law designed to regulate the relations that arise with respect to these objects. In turn, the uncertainty of the legal regime of non-cash money leads to a different application of the same rules of substantive law by courts. And this does not contribute to the stability of Ukraine's civil turnover. Therefore, the purpose of the article is to clarify the civil-law regime of non-cash money. And the first step towards achieving this goal is to define the concept of non-cash money as an object of civil rights. The work examined the scientific theories of non-cash money, analyzed the current legislation of Ukraine, establishing their specific legal regime and judicial practice. It is established that non-cash money along with cash is one of the forms of the existence of money (finance). They are able to transform into cash and vice versa, that is, to change their form. Moreover, this transformation takes place only with the help of the banking system. In the course of the study, it was justified to conclude that non-cash money is legal requirements and the corresponding responsibilities, which are recorded and accounted for by entries in bank accounts. They are not things, and therefore they cannot be subject to the regime of property rights. They cannot be identified with records on bank accounts. Such records are only a method of accounting. The concept of the "money amount" determines an ideal, calculated phenomenon, therefore, cannot be considered as an object of ownership. It is concluded that when transferring cash that exists in the form of banknotes and coins, the right of ownership passes to the acquirer. This approach is not only universally recognized in the theory of civil law, but also reflected in the legislation of Ukraine. Actually, the transfer of ownership of cash from the client to the bank and the appearance in the client of a legal requirement to the bank and is a transformation of the cash form into a non-cash form. The article also shows the practical importance of such an understanding of the legal regime, not only for the civil law but also for other industries.

Key words: money; non-cash money; objects of civil rights; legal regime; property; property rights